

Osnovni teorijski pristupi i metodologija istraživanja generativnosti

Ivana Tucak Junaković

Odjel za psihologiju Sveučilišta u Zadru

Sažetak

Generativnost je danas širok koncept koji uključuje stvaranje i brigu o djeci, materijalnim produktima i idejama, koncept koji će nadživjeti pojedinca i koji doprinosi dobrobiti i održavanju kontinuiteta društva, a idejni mu je začetnik Erik Erikson.

Jedan je od ciljeva ovoga rada bio unijeti više jasnoće u različita tumačenja generativnosti sustavnim prikazom najutjecajnijih teorijskih pristupa i modela. Krenulo se s Eriksonovim objašnjenjem, a zatim su prikazani Vaillantov pristup generativnosti, konceptualizacije generativnosti u terminima orijentacija djelovanju i zajedništvu te se na kraju daju značajke najnovijih modela generativnosti (Bradley, 1997; McAdams i de St. Aubin, 1992; Stewart i Vandewater, 1998).

Drugi je cilj ovoga rada bio prikazati različite metodološke pristupe istraživanju generativnosti. Stoga su prezentirane i uspoređene transverzalne, longitudinalne i studije slučaja u istraživanjima generativnosti. Na kraju su opisane različite metode i instrumenti koji su korišteni u svrhu ispitivanja ovoga konstrukta, s posebnim osvrtom na njihovu primjenu u istraživanjima na hrvatskim uzorcima. Dane su i smjernice za buduća istraživanja.

Ključne riječi: generativnost, teorijski pristupi, modeli, metode mjerenja

---

Uvod

Prikaz osnovnih teorijskih pristupa i modela koji opisuju konstrukt generativnosti je najbolje započeti opservacijom njegovih poznatih istraživača McAdamsa, de St. Aubina i Logana (1993) da je generativnost jedan od najbogatijih konstrukata koji su se pojavili u literaturi o razvoju ličnosti u odrasloj dobi. Generativnost je širok pojam koji uključuje stvaranje i brigu o djeci, materijalnim produktima i idejama koji će nadživjeti pojedinca i koji doprinosi dobrobiti i održavanju kontinuiteta društva u kojem pojedinac živi. Wakefield (1998) upućuje na filozofske korijene ovoga konstrukta i navodi argumente da bi se

---

✉ Ivana Tucak Junaković, Sveučilište u Zadru, Odjel za psihologiju, Obala kralja Petra Krešimira IV. 2, 23000 Zadar. E-pošta: *itucak@unizd.hr*

Platon trebao smatrati prvim teoretičarom generativnosti zato što je ideje o ljubavi i želji za besmrtnošću doveo u vezu s onim što je danas poznato kao generativnost. Međutim, u znanstvenim je krugovima opće prihvaćeno mišljenje da je tvorac koncepta generativnosti Erik Erikson.

Stoga ćemo prikaz teorijskih pristupa i modela generativnosti započeti upravo s Eriksonovim poimanjem ovoga koncepta, nakon čega će redom biti opisani Vaillantov pristup generativnosti, opis generativnosti u terminima orijentacija djelovanja i zajedništva, McAdamsov i de St. Aubinov model generativnosti, model statusa generativnosti i model razvojnoga puta generativnosti u odrasloj dobi.

Generativnost unutar Eriksonove psihosocijalne teorije razvoja ličnosti

Erikson je pojam generativnost predstavio 50-ih godina 20. stoljeća u kontekstu svoje psihosocijalne teorije razvoja. Definirao ga je kao "brigu za stvaranje i vođenje sljedećeg naraštaja" (Erikson 1984, str. 240) i dominantno psihosocijalno obilježje sedmog stadija razvoja ili srednje odrasle dobi. Erikson je smatrao da odrasla osoba, nakon što je izgradila osjećaj identiteta i uspostavila trajne prisne veze, postaje spremna proširiti brigu na mlađe naraštaje i na društvo u cjelini.

Prema Eriksonu (1984) se generativnost može očitovati na različite načine: rađanjem djece i roditeljstvom, produktivnošću, kreativnošću i brigom za druge. Iako je smatrao da je roditeljstvo najuobičajeniji oblik izražavanja generativnosti, naglašavao je da se generativnost može izraziti i na druge načine, kroz pomaganje i vođenje mladih naraštaja, vlastite profesionalne doprinose, društveni i politički angažman itd. Erikson (1984) je razjasnio da se pojam generativnost odnosi na sve što se stvara iz naraštaja u naraštaj: djeca, materijalni proizvodi, ideje i umjetnička djela.

Kod odraslih osoba koje ne uspijevaju razviti generativnost dolazi do stagnacije, odbacivanja drugih i zaokupljenosti samim sobom i svojim vlastitim potrebama. To su osobe koje se ne brinu ni za koga osim za sebe ili za ono što može zadovoljiti njihove potrebe i hirove. Takvi pojedinci mogu razviti potrebu za pseudointimnošću i "udovoljavati si kao da su sami sebi jedno i jedino dijete" (Erikson, 1984, str. 240).

Usprkos teškoćama u operacionalizaciji Eriksonovih psihosocijalnih konstrukata, koji su često nejasno definirani, složeni i međusobno nedovoljno distinktni, više je empirijskih pokušaja validacije Eriksonove teorije. Provedena istraživanja u načelu empirijski potvrđuju Eriksonove stadije i njihovu pretpostavljenu povezanost (Christiansen i Palkovitz, 1998; Domino i Hannah, 1989; Lacković-Grgin, Penezić i Tucak, 2002; Ochse i Plug, 1986; Westermeyer, 2004). U pogledu odnosa generativnosti s ishodima ostalih razvojnih stadija ova istraživanja, sukladno epigenetičkom razvojnom načelu (Erikson, 1976, 1984), uglavnom potvrđuju značajnu povezanost generativnosti s ishodima ostalih stadija.

Primjerice Vaillant i Milofsky (1980) su u svom poznatom longitudinalnom istraživanju razvoja muškaraca u odrasloj dobi utvrdili da je za one muškarce koji su dosegli stadij generativnosti vjerojatnije da su uspješno riješili krize ranijih stadija produktivnosti, intimnosti i konsolidacije karijere u odnosu na one koji nisu dosegli ovaj stadij. Isti zaključak proizlazi i iz longitudinalne studije koja se bavila provjerom prediktora i karakteristika Vaillantove preinake Eriksonove teorije u muškaraca odrasle dobi (Westermeyer, 2004). O relaciji generativnosti s ranijim stadijima razvoja govori i istraživanje, provedeno također na uzorku muškaraca, koje je pokazalo da su identitet i intimnost značajni prediktori generativnosti (Christiansen i Palkovitz, 1998).

Međutim, istraživanja odnosa među Eriksonovim psihosocijalnim stadijima uglavnom su provođena na prilično homogenim i nereprezentativnim uzorcima, primjerice, samo na uzorcima muškaraca. Ograničenja koja se odnose na uzorke, uz metrijska ograničenja korištenih instrumenata (skromna pouzdanost, nedovoljna međusobna distinktnost nekih od skala koje ispituju ishode kriza pojedinih stadija), glavni su metodološki nedostatak istraživanja Eriksonovih konstrukata (Tucak i Nekić, 2007).

Vaillantov pristup generativnosti

Vaillant je svoje doprinose proučavanju generativnosti dao u okviru većeg istraživanja razvoja ega i obrambenih mehanizama ega u odrasloj dobi (Vaillant, 1977, 1993; Vaillant i Milofsky, 1980). Prema Vaillant, generativnost se odvija kroz dvije odvojene faze. Ona započinje izravnom brigom za jednu ili više mlađih osoba, kroz ulogu mentora ili učitelja. No zatim pojedinac postaje "čuvar značenja" koji vodi čitave skupine ljudi koje uči očuvanju kulturalnih vrijednosti i tradicije. Dakle, djelokrug generativnosti se povećava kako osoba sazrijeva kroz odraslu dob. Vaillant (1977) i Vaillant i Milofsky (1980) su na osnovi longitudinalnog praćenja skupina odraslih muškaraca zaključili da bi Eriksonovim stadijima odrasle dobi trebalo dodati još dva. Prvi je stadij *konsolidacije karijere nasuprot zaokupljenosti sobom* (između stadija intimnost-izolacija i stadija generativnost-stagnacija), u kojem se muškarci u tridesetim godinama života usmjeravaju na učvršćivanje položaja u svom zanimanju. Drugi je stadij *čuvara značenja nasuprot rigidnosti* (između stadija generativnost-stagnacija i posljednjeg stadija integritet-očajanje), u kojem muškarci tijekom pedesetih i šezdesetih godina života iskazuju sve veću potrebu za očuvanjem i prenošenjem kulturalnih vrijednosti drugima. Autori su u istraživanjima na muškim uzorcima u osnovi potvrdili Eriksonov razvojni slijed stadija u odrasloj dobi, uključujući i dva dodatna stadija.

Generativnost djelovanja i zajedništva

Mnogi su autori proširivali Eriksonove postavke o generativnosti opisujući je najčešće u terminima dviju osnovnih tendencija ljudskog ponašanja, djelovanja (*agency*) i zajedništva (*communion*). Ove je dvije različite tendencije prvi opisao Bakan (1966), a kasnije ih u kontekstu generativnosti opisuju i mnogi drugi autori (Helgeson, 1994; Kotre, 1984; McAdams, 1993; McAdams, Hoffman, Mansfield i Day, 1996).

Generativnost djelovanja se odnosi na želju da se ostavi značajan trag za sobom po kojem će se pojedinca pamtiti i nakon njegove smrti. To se ostvaruje putem produkata generativnoga djelovanja, kao što su vlastiti potomci, materijalni produkti, umjetnička djela, kreativne ideje itd. Tako, primjerice, Kotre (1984) opisuje generativnost kao poriv za postizanje besmrtnosti. Definira je kao želju za ulaganjem sebe u oblike života i rada koji će nadživjeti pojedinca.

Generativnost zajedništva odražava *potrebu da se bude potreban* (Stewart, Franz i Layton, 1988), tj. želju da se brine, njeguje, pomaže i podučava druge, posebno pripadnike mlađih naraštaja.

Da su različiti izrazi generativnosti povezani s općim motivima za djelovanjem (tj. za dominacijom, moći, postignućem) i za zajedništvom (tj. za intimnošću, afilijativnošću, njegovanjem) dokazuje sve veći broj istraživanja (npr. de St. Aubin i McAdams, 1995; McAdams, Ruetzel i Foley, 1986; Peterson i Stewart, 1993, 1996). Ona pokazuju da je generativnost ipak jače povezana s motivima zajedništva nego s motivima djelovanja.

Među ostalim autorima, i Kotre (1984) razlikuje dva spomenuta oblika generativnosti. On smatra da generativnost djelovanja postoji kada je ono što je stvoreno samo vlastiti klon ili spomenik sebi, dok je generativnost zajedništva zreliji oblik brige koja se usmjerava na generativni objekt pri čemu njegov život postaje važniji od vlastitog.

U svojim prvim teoretskim razmatranjima generativnosti McAdams (1985) također govori o djelovanju i zajedništvu. Autor navodi da potpun generativni proces uključuje stvaranje generativnog "proizvoda" koji predstavlja produžetak sebe (djelovanje) i vođenje, pomaganje i brigu o tom "proizvodu" (zajedništvo).

McAdamsov i de St. Aubinov model generativnosti

Premda datira iz ranih 1990-ih godina, za McAdamsov i de St. Aubinov model (1992) se može reći da predstavlja dosad najširu razradu Eriksonova koncepta generativnosti i vjerojatno najuspješniji pokušaj sustavnoga organiziranja različitih ideja o ovom konstrukt. Model prikazuje generativnost kao složeni psihosocijalni konstrukt koji uključuje sedam međusobno povezanih komponenti, okupljenih oko jedinstvenog cilja promicanja dobrobiti i razvoja budućih naraštaja (detaljan se prikaz modela nalazi u McAdams i de St. Aubin, 1992; McAdams, Hart i Maruna,

1998). To su sljedeće komponente: kulturalni zahtjevi, generativna želja, generativna briga, predanost, vjera u vrijednost ljudskog djelovanja, generativno djelovanje i generativna priča.

Prema autorima modela, generativnost proizlazi iz kulturalnog okruženja pojedinca, kao i iz njega samoga. *Kulturalni se zahtjevi* (1), kao prva komponenta modela, odnose na društvena očekivanja usmjerena na odrasle osobe da preuzmu različite generativne uloge (roditelj, učitelj, mentor i sl.). Većina autora, polazeći od Eriksonove teorije, pretpostavlja da generativnost doseže vrhunac u srednjoj odrasloj dobi (Keyes i Ryff, 1998; McAdams, de St. Aubin i Logan, 1993; Peterson i Klohnen, 1995; Stewart, Ostrove i Helson, 2001). To se ne događa samo zbog razvojne spremnosti pojedinca nego i zbog ovih kulturalnih zahtjeva.

Drugi je motivacijski izvor generativnosti *generativna želja* (2), odnosno duboko ukorijenjena potreba osobe da bude potrebna drugima i želja da ostavi značajan trag za sobom po kojem će ju pamtili i nakon njezine smrti. Pritom prvi dio generativne želje odražava tendenciju zajedništva, a drugi dio tendenciju djelovanja, dvije duboko ukorijenjene ljudske tendencije koje su već ranije opisane. Zbog aspekta zajedništva generativnost se čini sličnom konstruktima kao što su altruizam, privrženost, prosocijalno ponašanje i sl. Međutim, ono što generativnost razlikuje od ovih konstrukata je njezina "sebična" strana koja se očituje u želji pojedinca da ostavi vlastiti trag u svijetu, da putem generativnih produkata nadživi svoju tjelesnu egzistenciju.

Kulturalni zahtjevi i generativna želja zajedno vode *generativnoj brizi* (3), ključnoj i najčešće ispitivanoj komponenti modela. To je opća svjesna usmjerenost na dobrobit sljedeće generacije (McAdams i de St. Aubin, 1992).

Nadalje, generativna briga vodi *generativnoj predanosti* (4), tj. donošenju odluka i postavljanju ciljeva usmjerenih generativnom djelovanju. Generativna se predanost očituje u oblikovanju i radu na realizaciji osobnih težnji (Emmons, 1986), osobnih projekata (Little, 1996), životnih zadataka (Cantor i Norem, 1991), ciljeva (Emmons, 1997) i sl., kojima se generativnost nastoji provesti u djelo.

Predanost generativnim ciljevima može biti ojačana *vjerom u vrijednost ljudskog djelovanja* (5) ili onim što je Erikson nazvao "vjera u vrstu". To je temeljno uvjerenje da je život u osnovi dobar i vrijedan, naročito kada se predviđa u budućnosti (McAdams i de St. Aubin, 1992).

Generativno je djelovanje (6) šesta komponenta modela. Ono može biti izravno potaknuto kulturalnim zahtjevima i generativnom željom, iako McAdams i de St. Aubin (1992) pretpostavljaju da će ono vjerojatnije biti posljedica snažne generativne predanosti. McAdams i de St. Aubin (1992) navode da se generativno djelovanje može javiti u tri oblika. Jedan je oblik stvaranje pozitivnih produkata u najširem smislu riječi (osobe, materijalni proizvodi, ideje). Drugi je oblik čuvanje (održavanje, obnavljanje ili oplemenjivanje) onoga što se smatra vrijednim ovakvog djelovanja. Treći je oblik generativnog djelovanja prenošenje onoga što je stvoreno ili sačuvano sljedećem naraštaju.

Konačno, osobno značenje složenim vezama između prethodnih šest komponenti generativnosti pojedinac daje stvaranjem vlastite *generative priče* (7). Ova se zadnja komponenta modela odnosi na priču koju odrasla osoba stvara o brizi za sljedeće naraštaje, gradeći tako mit o vlastitim generativnim naporima ili ono što je McAdams (1985) nazvao "generativni skript".

Sve je veći broj istraživanja na stranim i na domaćim uzorcima u kojima su ispitivani odnosi među pojedinim komponentama McAdamsova i de St. Aubinova modela. Pritom su u većini njih korištene različite metode mjerenja različitih komponenti generativnosti (više o metodologiji istraživanja generativnosti u kasnijem tekstu). U većini su ovih istraživanja ispitivane samo bivarijatne povezanosti među pojedinim komponentama. Njihovi su rezultati pokazali da su neke komponente modela, koje su autori uspjeli operacionalizirati, umjereno visoko i značajno međusobno povezane (Hart, McAdams, Hirsch i Bauer, 2001; McAdams i de St. Aubin, 1992; McAdams, de St. Aubin i Logan, 1993; Penezić i sur., 2008; Peterson i Stewart, 1993; Tucak, Čubela Adorić, Ivanov, Poljšak Škraban i Žorga, 2005). Takve povezanosti, prema mišljenju autora modela, govore o konvergenciji tih komponenti prema općem konstrukt generativnosti. Međutim, u ni jednom od tih istraživanja nisu zahvaćene sve komponente modela.

Također, rijetki su pokušaji provjere pretpostavljenih odnosa među pojedinim komponentama pomoću strukturalnog modeliranja (npr. Hofer, Busch, Chasiotis, Kärtner i Campos, 2008; Tucak Junaković, 2009). Ti su istraživački pokušaji u načelu potvrdili pretpostavljene odnose među ispitanim komponentama, sukladne postavkama McAdamsova i de St. Aubinova modela. Hofer i sur. (2008) su, primjerice, u jednoj od rijetkih međukulturalnih provjera modela potvrdili da motivi za moći koji su prosocijalno usmjereni (kao jedan izvor generativne motivacije) vode generativnoj brizi, koja onda potiče predanost generativnim ciljevima. Autori su pretpostavljenim vezama među ispitanim komponentama modela dodali i izravan utjecaj generativne brige na životno zadovoljstvo. Opisane su veze među ispitanim komponentama modela, uključujući i životno zadovoljstvo, Hofer i sur. (2008) potvrdili u tri različite kulture: Kamerunu, Kostariki i Njemačkoj. Autori su zaključili da postoje dokazi o valjanosti ispitanog dijela McAdamsova i de St. Aubinova modela u različitim kulturalnim okruženjima.

Ipak treba naglasiti da iako je od svih modela generativnosti pobudio najveće zanimanje i potaknuo najveći broj istraživanja, McAdamsov i de St. Aubinov model još uvijek nije u cijelosti empirijski validiran. Glavni su razlozi tome vjerojatno problem operacionalizacije nekih njegovih komponenti, poput kulturalnih zahtjeva za generativnošću, te velika složenost modela i pretpostavljenih odnosa među njegovim komponentama.

Model statusa generativnosti

Model statusa generativnosti predstavlja tipologiju stilova rješenja krize generativnosti, krize sedmog stadija Eriksonove teorije. Većina postojećih instrumenata (o kojima će više riječi biti u kasnijem tekstu) daje procjenu generativnosti u kvantitativnim terminima, kao više ili manje izraženu. To, prema mišljenju Bradleya i Marcie (1998), ne omogućuje uključenost oba pola (generativnosti i stagnacije) u ukupno rješenje krize. Stoga su autori ponudili dijalektički pristup rješenju krize generativnosti koji bi uključivao oba pola krize. Ovaj pristup, prema mišljenju Bradleya i Marcie (1998), odražava Eriksonovu ideju o tenziji između pozitivnog i negativnog pola koja obilježava ishode psihosocijalnih stadija.

Statusi ili stilovi generativnosti koje Bradley predlaže su kvalitativno različiti načini rješenja krize stadija generativnost-stagnacija, rješenja u kojima se elementi oba pola, i generativnosti i stagnacije, pojavljuju u različitoj mjeri i na različite načine. Model predstavlja pet statusa ili stilova generativnosti na osnovi dvaju kriterija: uključenost (*involvement*) i obuhvaćanje (*inclusivity*). Uključenost se odnosi na ponašanja koja odražavaju brigu za vlastiti razvoj i razvoj drugih, na osjećaj odgovornosti za razvijanje i dijeljenje znanja i vještina s drugima, te na sposobnost nošenja s obvezama (Bradley, 1997). Obuhvaćanje se odnosi na djelokrug brige za druge, tj. na to tko ili što će sve biti objekt brige (Bradley, 1997). Kombinacije ovih kriterija uključenosti i obuhvaćanja daju pet statusa generativnosti:

Generativni status predstavlja pozitivan psihosocijalni ishod. Generativne osobe obilježava visok stupanj uključenosti i obuhvaćanja, i za sebe i za druge. One su jako predane svom poslu, ulažu u dobrobit mladih i zanimaju ih širi društveni problemi.

Osobe orijentirane djelovanju (status djelovanja) imaju visok stupanj uključenosti i obuhvaćanja za sebe, ali ne i za druge. Zaokupljene vlastitim ciljevima i osobnim interesima ne nalaze dovoljno vremena za brigu o drugima i dobrovoljni rad, osim ako ne procijene da iz toga mogu izvući osobnu korist.

Osobe orijentirane zajedništvu (status zajedništva) su, suprotno osobama orijentiranim djelovanju, visoko na uključenosti i obuhvaćanju za druge, ali ne i za sebe. Mnogo ulažu u druge, često u takvoj mjeri da vlastite želje i interese zanemaruju. Ove su osobe često velikodušne i spremne pomoći, no njihova snažna potreba da budu potrebne može sputavati tuđu samostalnost.

Konvencionalne osobe imaju visok stupanj uključenosti i nizak stupanj obuhvaćanja, i za sebe i za druge. Iako pokazuju istinsku brigu za druge, životna su gledišta i iskustva koja im mogu prenijeti ograničena. Opiru se odstupanjima od ustaljenih vrijednosti ili životnog stila. Njihovo je zanimanje za društvene probleme obično ograničeno na probleme koji se tiču njihove obitelji i supkulture kojoj pripadaju.

Stagnirajuće osobe obilježava nizak stupanj i uključenosti i obuhvaćanja, za sebe i za druge. Status stagnacije predstavlja najgori psihosocijalni ishod. Ove osobe malo ulažu u svoj posao, suradnike, pripadnike mlađih naraštaja i u razvoj društva u cjelini. Uz to, nisu posebno zainteresirane za politička ili društvena zbivanja.

Svi se statusi generativnosti koje model opisuje mogu očitovati u mnogim životnim domenama: posao, društveni angažman, obiteljski i prijateljski odnosi te osobni interesi i ciljevi. Ovaj model dosad nije potaknuo veći broj istraživanja (npr. Bradley i Marcia, 1998), dijelom stoga što istraživačima nije toliko bliska ova dijalektička koncepcija generativnosti, a dijelom zbog zahtjevnosti mjerenja opisanih statusa.

Model razvojnoga puta generativnosti u odrasloj dobi

Stewart i Vandewater (1998) smatraju da je malo vjerojatno da svi različiti elementi širokog koncepta generativnosti dosežu vrhunac u srednjoj odrasloj dobi. Autorice su stoga predložile model razvojnog puta generativnosti tijekom odrasle dobi. Prema ovom modelu tri predložene generativne faze, odnosno komponente, imaju različite krivulje razvoja tijekom dugog perioda odrasle dobi. Tako bi *želja za generativnošću* trebala biti najizraženija u ranoj odrasloj dobi, *osjećaj generativnog kapaciteta* u srednjoj odrasloj dobi, dok bi *generativno postignuće* trebalo konstantno rasti kroz čitavu odraslu dob (grafički prikaz modela nalazi se u Stewart i Vandewater, 1998, str. 95).

U prilog svojoj teoriji Stewart i Vandewater (1998) detaljno navode rezultate koje su dobile proučavanjem generativnosti u dva uzorka visoko obrazovanih žena (tzv. Radcliffe i Michigan uzorci) tijekom njihova dugogodišnjeg praćenja. Ovo je longitudinalno ispitivanje pokazalo da generativne želje nisu uobičajene u srednjoj odrasloj dobi i da one ili nisu povezane s različitim pokazateljima dobrobiti u srednjoj dobi (npr. životno zadovoljstvo, zadovoljstvo obitelji, ukupno zdravlje) ili su s njima negativno povezane. Suprotno ovome, pokazalo se da je generativno postignuće u srednjoj dobi pozitivno povezano s različitim aspektima dobrobiti u srednjoj dobi. Na osnovi ovih nalaza Stewart i Vandewater (1998) zaključuju da se zdrava generativnost u ranoj odrasloj dobi odražava u stvaranju generativnih želja ili ciljeva, dok se zdrava generativnost u srednjoj odrasloj dobi odražava u generativnim postignućima. U pogledu treće komponente njihova modela, osjećaja generativnog kapaciteta, Stewart i Vandewater smatraju da je on najbliži doživljaju učinkovitosti, te da se mjere generativnog djelovanja i generativnih težnji (McAdams, de St. Aubin i Logan, 1993) mogu koristiti za zahvaćanje ovog osjećaja generativnog kapaciteta.

Za razvojne je psihologe glavna privlačnost modela razvojnog puta generativnosti u odrasloj dobi razvojna dimenzija generativnosti koju model naglašava. Međutim, daljnje su empirijske provjere ovoga modela, posebno

komponente osjećaja generativnog kapaciteta, očigledno potrebne. Budući da model naglašava razvojni put generativnosti, te bi provjere, sukladno onim ranijima, trebale uključivati longitudinalno praćenje komponenti generativnosti koje model pretpostavlja tijekom odrasle dobi.

Međutim, dosad ovaj model nije pobudio toliku pozornost niti je potaknuo toliki broj istraživanja kao, primjerice, McAdamsov i de St. Aubinov model.

Nakon pregleda objavljene literature bi se o konstrukt generativnosti moglo zaključiti da su dosadašnja tumačenja i istraživanja generativnosti bila prilično nepovezana, a njezini opisi raznovrsni. Tako je generativnost opisivana kao: potreba, poriv, crta ličnosti, razvojni zadatak, psihosocijalna tema, želja za simboličkom besmrtnošću, normativni razvojni stadij, društveni zahtjev da se postane zrela i produktivna jedinka, briga o potomstvu, briga za očuvanje kulturalnih tradicija, a opisivana je čak i kao posjedovanje širokog svjetonazora i razumijevanje vlastitog položaja u slijedu naraštaja (Lacković-Grgin, Penezić i Tucak, 2002; McAdams i de St. Aubin, 1992). Ipak, ranije prikazani modeli generativnosti koji su se pojavili 1990-ih godina, svaki iz svoje pozicije, unose više reda u ovu teorijsku zbrku. Nadalje sukladno različitim teorijskim objašnjenjima razvijali su se i različiti pokušaji ispitivanja konstrukta generativnosti.

Metodološki pristupi istraživanju generativnosti

Konstrukt generativnosti istraživači su pokušavali zahvatiti pomoću različitih istraživačkih nacрта: studija slučaja (Kotre, 1984; Peterson, 1998; Stewart, Franz i Layton, 1988), transverzalnih (McAdams, de St. Aubin i Logan, 1993; Ochse i Plug, 1986; Ryff i Heincke, 1983) i longitudinalnih istraživanja (Peterson i Klohnen, 1995; Stewart i Vandewater, 1998; Vaillant, 1993; Whitbourne, Zuschlag, Elliot i Waterman, 1992). Nedostaci su transverzalnih istraživanja generativnosti različite podjele pojedinih razdoblja odrasle dobi od kojih su polazila, korištenje nereprezentativnih uzoraka te nemogućnost razlikovanja učinaka dobi od učinaka kohorte. Ovaj zadnji nedostatak transverzalnih uklanjaju malobrojna longitudinalna istraživanja generativnosti. Međutim, kod njih se javlja problem generalizacije dobivenih rezultata jer su uključivala dugogodišnje praćenje uglavnom visoko obrazovanih skupina muškaraca ili žena (Peterson i Klohnen, 1995; Stewart i Vandewater, 1998; Vaillant, 1993).

Vjerojatno najzanimljivije i najživopisnije nalaze o generativnosti daju sadržajne analize autobiografskih zapisa ili intervjua vođenih s pojedinim osobama, tj. studije slučaja. Primjeri su: de St. Aubinovo psihološko-biografsko istraživanje generativnosti u životu F. Lloyd Wrighta (de St. Aubin, 1998) ili analize generativnosti u dnevničkim zapisima i pismima Vere Brittain koje su proveli Franz (1995), Peterson i Stewart (1990) i Stewart, Franz i Layton (1988). Međutim, studije slučaja, koliko god bile zanimljive, daju malo informacija o razvojnom tijeku generativnosti u općoj populaciji.

Peterson (1998) smatra da se generativnost najbolje može istraživati kombiniranjem nomotetičkoga i idiografskoga, na pojedinca orijentiranog, pristupa. Pritom idiografski pristup pomaže u generiranju hipoteza koje se onda mogu testirati u istraživanjima na većim uzorcima. Peterson (1998) je i koristio kombinaciju obaju pristupa. Prvo je prikupio rezultate veće skupine sredovječnih žena na dvjema mjerama generativnosti. Zatim je iz te veće skupine izdvojio nekolicinu žena koje su postigle ekstremne rezultate na ovim mjerama te ih je dublje proučio kliničkom metodom.

Mjere generativnosti

U skladu s različitim teorijskim koncepcijama generativnosti, autori su razvijali i različite mjerne strategije i instrumente za ispitivanje ovoga složenog konstrukta.

U prvim su studijama korištene opće kliničke procjene generativnosti na temelju intervjua (McAdams, Ruetzel i Foley, 1986; Snarey, Son, Kuehne, Hauser i Vaillant, 1987; Vaillant i Milofsky, 1980). Kasnije su neki autori pokušali upotrijebiti skale koje mjere neke crte ličnosti, za koje su procijenili da opisuju generativnu osobu (npr. skale dominacije, širine interesa i inovativnosti), kao približnu mjeru generativnosti (Ryff i Migdal, 1984). Skale generativnosti, koje su razvijene u okviru većih instrumenata namijenjenih operacionalizaciji Eriksonovih psihosocijalnih stadija (npr. Darling-Fisher i Kline Leidy, 1988; Domino i Affonso, 1990; Ochse i Plug, 1986; Ryff i Heincke, 1983), bile su prve izravne mjere generativnosti. Međutim, u više se istraživanja pokazalo da su subskele koje ispituju pojedine Eriksonove stadije unutar ovih instrumenata značajno međusobno povezane, upućujući tako na moguć problem njihove divergentne valjanosti, te da imaju skromnu pouzdanost tipa unutarnje konzistencije (Darling-Fisher i Kline Leidy, 1988; Domino i Affonso, 1990; Domino i Hannah, 1989; Ochse i Plug, 1986). Ovi se problemi odnose i na subskele generativnosti.

U odnosu na klasične upitničke mjere, postoje i drugačiji pokušaji operacionalizacije konstrukta generativnosti, npr. oni Petersona i Klohnena (1995) i Bradleya i Marcie (1998).

Peterson i Klohnena (1995) su razvili *Mjeru prototipa generativnosti q-sort* ili "*idealne generativne osobe*", koja se temelji na *California Adult Q-Set* (CAQ, Block, 1961). Ova mjera opisuje generativnost kao konstrukt koji uključuje: brižno, obzirno i zaštitničko ponašanje prema drugima, pouzdanost, otvorenost za ostvarivanje prisnih odnosa, sposobnost da se drugima pruži podrška i savjet, odgovornost, etičku dosljednost, produktivnost, osjetljivost za širok opseg društvenih pitanja i sposobnost uvida u srž problema. Peterson i Klohnena smatraju da Mjera q-sort omogućuje procjenu realizacije generativnog potencijala, tj. procjenu stupnja u kojem je pojedinac, prema mišljenju neutralnih procjenjivača, stvarno izrazio generativnost u svom životu. Više nezavisnih procjenjivača procjenjuje koliko svaka od trinaest čestica, preuzetih iz izvorne CAQ-mjere,

opisuje pojedinca. Čestice se odnose na karakteristike za koje su stručnjaci zaključili da opisuju prototip generativne osobe (npr. "Ponaša se obzirno i suosjećajno", "Produktivan je", "Osjetljiv je za širok opseg društvenih pitanja"). Procjene se daju na osnovi intervjua ili analize biografskih i drugih podataka o ispitanicima. Ova je Mjera q-sort korištena u istraživanju generativnosti visoko obrazovanih sredovječnih žena iz dvije dobro poznate longitudinalne studije – studije Mills i Radcliffe (Peterson i Klohnen, 1995).

Za razliku od dosad opisanih mjera generativnosti, Bradley i Marcia (1998) su polazeći od modela statusa generativnosti (Bradley, 1997) razvili *Mjeru statusa generativnosti (Generativity Status Measure, GSM)*. To je u biti polustrukturirani intervju u kojem se status generativnosti određuje na osnovi dvaju ranije opisanih kriterija: razine *uključenosti* i razine *obuhvaćanja* u odnosu prema sebi i prema drugima. Uvježbani procjenjivači na osnovi intervjua smještaju ispitanika u statusnu kategoriju u koju najbolje pristaje i/ili na skali od devet stupnjeva procjenjuju položaj ispitanika na svakom od pet statusa generativnosti. Procjene se daju u četiri područja: posao, zajednica, obitelj i osobni interesi. Bradley i Marcia (1998) smatraju da, za razliku od skala koje procjenjuju konstrukt generativnosti na jednom kvantitativnom kontinuumu, njihova mjera statusa generativnosti omogućuje zahvaćanje finijih kvalitativnih razlika u načinima rješavanja krize generativnosti.

Dok većina istraživača tretira generativnost kao relativno stabilno obilježje, MacDermid, De Haan i Heilbrun (1996) navode da se generativnost može mijenjati u različitim socijalnim ulogama i okruženjima. Primjerice, osoba može biti generativna u roditeljskoj, a da ne bude generativna u radnoj ulozi. Stoga su MacDermid, De Haan i Heilbrun (1996) konstruirale upitnik za procjenu generativnosti u specifičnim ulogama: radnoj, supružničkoj i roditeljskoj. U svakoj od tih uloga upitnik zahvaća pet generativnih tema: produktivnost, prokreacija, kreativnost, vladanje (*mastery*) i briga.

Osim instrumenata koji procjenjuju generativnost kao globalni konstrukt, postoje i mjere koje zahvaćaju različite aspekte ili različite komponente generativnosti, u slučaju kada je ona tretirana kao višedimenzionalni konstrukt. Primjer su za to mjere pojedinih komponenti McAdamsova i de St. Aubinova modela (1992). Kao što je već ranije opisano, McAdams i de St. Aubin u svom modelu prikazuju generativnost kao složeni konstrukt sastavljen od sedam međusobno povezanih komponenti. Pritom smatraju da se različite komponente najbolje mogu operacionalizirati korištenjem različitih metoda mjerenja.

Za ispitivanje *generativne brige*, najčešće ispitivane središnje komponente modela, McAdams i de St. Aubin (1992) konstruirali su *Skalu generativnosti Loyola (Loyola Generativity Scale, LGS)*. To je skala samoiskaza od 20 čestica koje sadržajno pokrivaju najzastupljenije ideje u literaturi o generativnosti: prenošenje znanja i vještina mlađim naraštajima, trajni doprinosi društvenoj zajednici, kreativna i produktivna nastojanja te briga i preuzimanje odgovornosti za

druge. U provjeri su metrijskih karakteristika skale na američkim uzorcima studenata i odraslih autori utvrdili da ova skala ima visoku pouzdanost tipa unutarnje konzistencije i da značajno korelira sa subskalama generativnosti unutar nekih instrumenata namijenjenih procjeni ishoda kriza pojedinih Eriksonovih stadija.

Kako bi operacionalizirali komponentu *predanosti generativnim ciljevima*, McAdams, de St. Aubin i Logan (1993) su koristili Emmonsov pristup "osobnih težnji" (Emmons, 1986). Osobne se težnje odnose na ono što pojedinac obično pokušava učiniti u svakodnevnom životu ili na ciljeve koje pokušava postići. Kod ovakvog se načina ispitivanja generativne predanosti od ispitanika traži da opišu 10 osobnih težnji tako da dovrše 10 rečenica koje počinju s "Ja obično pokušavam...". Težnje se sadržajno analiziraju i boduju s obzirom na to odražavaju li predanost ili obvezivanje generativnim ciljevima iz triju kategorija: povezanost s mlađim naraštajima, izražavanje brige za druge i kreativni doprinos društvu.

Za ispitivanje su *generativnog djelovanja* McAdams i de St. Aubin (1992) konstruirali *Popis oblika generativnog ponašanja (Generative Behavior Checklist, GBC)*. Ona sadrži 50 čestica od kojih se 40 odnosi na generativna ponašanja, a 10 na ponašanja koja bi trebala biti irelevantna za generativnost (tzv. dodatne ili "filer"-čestice). Primjeri su generativnog ponašanja: "podučiti nekoga vještini" ili "stvoriti umjetničko djelo ili obrtnički proizvod". Za svaki oblik ponašanja iz popisa ispitanik označava čestinu njegova izvođenja u zadnja dva mjeseca (0 - ako ga uopće nije izveo, 1 - ako ga je izveo jednom i 2 - ako ga je izveo više od jednom). Međutim, GBC je samo gruba mjera generativnog djelovanja. Njezini su glavni nedostaci što ona uključuje i neka vrlo rijetka ponašanja (npr. postati roditelj) i što se ni za jedno ponašanje izdvojeno iz konteksta ne može s potpunom sigurnošću reći da je generativno.

Komponentu *generativne priče* su McAdams i njegovi suradnici (McAdams i de St. Aubin, 1992; McAdams, de St. Aubin i Logan, 1993) operacionalizirali pomoću kodiranja *generativnih tema u ključnim autobiografskim sjećanjima*. Primjerice, u istraživanju koje su proveli McAdams, de St. Aubin i Logan (1993) sudionici su trebali opširno pismeno opisati tri vrste značajnih životnih iskustava: vrhunska iskustva, životne prekretnice i značajne događaje iz ranog djetinjstva. McAdams (1985) smatra da su ove tri vrste životnih iskustava središnje epizode vlastite životne priče oko kojih pojedinac gradi vlastiti identitet. Autobiografske se priče sadržajno analiziraju i boduju s obzirom na zastupljenost različitih generativnih tema.

Kao što je već ranije rečeno, u nekoliko su istraživanja (npr. McAdams i de St. Aubin, 1992; McAdams, de St. Aubin i Logan, 1993) utvrđene umjereno visoke međusobne korelacije četiriju komponenti McAdamsova i de St. Aubinova modela koje su autori uspjeli izravno zahvatiti (briga, predanost, djelovanje i priča). To govori u prilog konvergentnoj valjanosti mjera ovih četiriju komponenti generativnosti.

U literaturi su zabilježeni pokušaji povezivanja različitih motiva, odnosno potreba za djelovanjem i zajedništvom, kao sastavnicama generativne motivacije, kao i tema djelovanja i zajedništva u autobiografskim opisima značajnih životnih epizoda, s različitim mjerama generativnosti (Mansfield i McAdams, 1996; McAdams, Ruetzel i Foley, 1986; Peterson i Stewart, 1993). Međutim, tek su Peterson i Stewart (1996) pokušali jasnije operacionalizirati drugu komponentu McAdamsova i de St. Aubinova modela generativnosti – *generativnu želju*. Oni su u okviru longitudinalnog istraživanja na uzorcima visokoobrazovanih žena razvili *poluprojektivnu mjeru generativne motivacije*, tj. želje da se pridonese dobrobiti društva. Ova se motivacija procjenjuje na osnovi interpretacije slika *Testa tematske apercepcije*, slika koje su osmišljene specijalno za primjenu na odraslim osobama. Odgovori se na TAT-testu boduju s obzirom na stupanj u kojem odražavaju zaokupljenost generativnim temama o kojima izvješćuju Peterson i Stewart (1996) elaborirajući zapise Eriksona i drugih autora o generativnosti. Te su teme: roditeljska briga, briga za druge ili društvo u cjelini, produktivnost i uvid u to kako svijet i međuljudski odnosi uistinu funkcioniraju.

Među komponentama su McAdamsova i de St. Aubinova modela najmanje istraživačkog interesa pobudile komponente kulturalnih zahtjeva za generativnošću i vjere u vrstu. Pojedinaac tijekom života internalizira različite društvene i kulturalne zahtjeve, koje onda doživljava kao osobne razvojne ciljeve (Penezić i Lacković-Grgin, 2001). Može se pretpostaviti da se isto događa i s kulturalnim zahtjevima za generativnošću. Mnoge će ih odrasle osobe doživjeti kao osobne potrebe i ciljeve (npr. postati roditelj, biti produktivan na poslu itd.). Stoga je kulturalne zahtjeve za generativnošću teško odvojiti od osobnih generativnih potreba i ciljeva pojedinaca koji žive u određenom kulturalnom okruženju. Zato ih je teško izravno ispitati. Jedan je od načina da ih se ipak pokuša obuhvatiti u budućim istraživanjima da se pojedince pita *što se očekuje od odraslih osoba različite dobi u danom društvu, u kojoj dobi se u danom društveno-kulturalnom okruženju od pojedinaca očekuje da preuzmu različite generativne uloge* i sl. Međutim, na ovaj bismo način ispitati samo pojedinačevu *percepciju* kulturalnih zahtjeva, premda se i ta percepcija može smatrati odrazom stvarnih kulturalnih zahtjeva.

U dosadašnjim istraživanjima komponente *vjere u vrstu* nije bilo pokušaja njezine izravne operacionalizacije pomoću neke mjere koja bi bila razvijena isključivo u tu svrhu. Najpoznatiji i najpribližniji pokušaj mjerenja ove komponente jest istraživanje koje su proveli Van de Water i McAdams (1989). Autori su kao grubu empirijsku procjenu ove komponente generativnosti koristili tri već postojeće skale: skalu vjere u ljude (Tipton, Harrison i Mahoney, 1980), skalu povjerenja (Ochse i Plug, 1986) i skalu nade u budućnost (Nuttin i Lens, 1985).

Na kraju se treba osvrnuti na istraživanja konstrukta generativnosti na hrvatskim uzorcima odraslih. U njima je ispitivana generativnost kao globalni konstrukt, a ispitivane su i sljedeće komponente generativnosti iz McAdamsova i de St. Aubinova modela: generativna briga, djelovanje, predanost generativnim

ciljevima, generativna želja i vjera u vrstu (Lacković-Grgin, Penezić i Tucak, 2002; Penezić i sur., 2008; Tucak, 2005; Tucak Junaković, 2009; Tucak i Nekić, 2007; Tucak i sur., 2005). U svrhu je mjerenja generativnosti kao globalnog konstrukta korištena subskala generativnosti iz Erikson-skale (Ochse i Plug, 1986). U ovim su istraživanjima na našim uzorcima validirane i prilagođene ispitivanju konstrukata *generativne brige* i *djelovanja* u našoj kulturi Loyola-skala generativnosti (LGS) i Popis oblika generativnog ponašanja (GBC). Pritom je GBC transformirana u Skalu generativnog djelovanja (Tucak, 2006). Umjesto sadržajne analize svakodnevnih osobnih težnji kao metodološki jednostavniji način ispitivanja komponente *generativne predanosti* u istraživanju na hrvatskim uzorcima je korištena novokonstruirana Skala generativne predanosti (Tucak Junaković, 2009). Kao približna mjera tendencija djelovanja i zajedništva unutar komponente *generativne želje* u našim su istraživanjima korištene skale koje ispituju važnost ciljeva djelovanja (moći i postignuća) i zajedništva (intimnosti i altruizma) iz Upitnika životnih ciljeva (Pöhlmann i Brunstein, 1997). Za ispitivanje komponente *vjere u vrstu* korištene su subskala povjerenja u ljude iz Skale cinizma i povjerenja (Čubela Adorić i Tucak, 2006) i novokonstruirana Skala nade u budućnost (Tucak Junaković, 2009).

U ovim su istraživanjima kulturalno prilagođene i novokonstruirane skale koje ispituju spomenute komponente generativnosti pokazale zadovoljavajuća psihometrijska svojstva, uključujući pouzdanost, osjetljivost, faktorsku i konvergentno-divergentnu valjanost. To otvara vrata novim istraživanjima konstrukta generativnosti u našoj kulturi. Među komponentama McAdamsova i de St. Aubinova modela, u kontekstu hrvatskog društva preostaje ispitati komponente kulturalnih zahtjeva za generativnošću i generativne priče. Uspješna bi operacionalizacija svih sedam komponenti modela pružila mogućnost provjere modela u cjelini. Također bi, osim McAdamsova i de St. Aubinova modela, i neki drugi modeli i teorijski pristupi generativnosti mogli potaknuti buduća istraživanja konstrukta generativnosti u hrvatskom društvu. Primjerice, u kontekstu bi modela statusa generativnosti (Bradley, 1997), koji je u posljednjem desetljeću slabo istraživao, zanimljivo bilo provjeriti je li u aktualnim hrvatskim društveno-ekonomskim (ne)prilikama status stagnacije zastupljeniji u odnosu na ostale statuse generativnosti.

Najnoviji trendovi i spoznaje u istraživanjima generativnosti

Istraživanja generativnosti su 1990-ih godina bila usmjerena na konstrukciju i validaciju mjera generativnosti, na provjeru pojedinih modela te na ispitivanje dobnih razlika i razvojnog tijeka generativnosti. S druge strane, u novijim se istraživanjima uglavnom ispituje odnos generativnosti sa srodnim konstruktima i različitim značajkama pojedinca, poput varijabli subjektivne dobrobiti, mentalnog zdravlja, duhovnosti i religioznosti, roditeljskih aktivnosti, odgojnih postupaka i stilova roditeljstva, društvenog i političkog angažmana, osobina ličnosti itd.

Rezultati su ovih istraživanja, primjerice, pokazali da je generativnost značajno povezana s različitim varijablama dobrobiti, kao što su zadovoljstvo životom, samopoštovanje, samoprihvatanje, osobni rast, doživljaj smisla života itd. (Grossbaum i Bates, 2002; Lawford, Pratt, Hunsberger i Pancer, 2005; Shin An i Cooney, 2006). Rothrauff i Cooney (2008) su potvrdile povezanost generativnosti i psihičke dobrobiti u roditelja i odraslih koji nemaju djece te nisu utvrdile razliku u odnosu generativnosti i dobrobiti između dvije skupine. Nadalje, istraživanja su pokazala da je generativnost roditelja povezana s njihovim poželjnim roditeljskim aktivnostima, kao što je ulaganje vremena i truda u odgoj djece, nagrađivanje poželjnih ponašanja djece i sl., te s autoritativnim stilom roditeljstva (Pratt, Danso, Arnold, Norris i Filyer, 2001). Generativnost se pokazala i dobrim prediktorom zadovoljstva ulogom bake/djeda (Thiele i Whelan, 2008). U pogledu se odnosa generativnosti i crta ličnosti iz petfaktorskog modela pokazalo da generativnost pozitivno korelira s ekstraverzijom, savjesnošću i otvorenošću iskustvu, a negativno s neuroticizmom (Cox, Wilt, Olson i McAdams, 2010; Van Hiel, Mervielde i De Fruyt, 2006). U novijim je istraživanjima potvrđena i povezanost generativnosti s religioznošću, duhovnošću, integritetom ega i mudrošću (Brady i Hapenny, 2010; Dillon, Wink i Fay, 2003; James i Zarrett, 2005; Sandage, Hill i Vaubel, 2011; Webster, 2003).

Istraživanja generativnosti u Hrvatskoj

Nakon osvrta na najnovije trendove i spoznaje u istraživanjima generativnosti u svijetu ukratko ćemo prikazati najvažnije rezultate domaćih istraživanja generativnosti. Primjerice, rezultati istraživanja na dobno heterogenim uzorcima odraslih iz različitih dijelova Hrvatske nisu potvrdili pretpostavke utemeljene na razvojnim očekivanjima da bi generativnost trebala biti najrazvijenija u srednjoj odrasloj dobi jer se pokazalo da se osobe mlađe, srednje i starije odrasle dobi ne razlikuju značajno u rezultatima postignutima na mjerama većine ispitanih komponenti generativnosti iz McAdamsova i de St. Aubinova modela (Tucak Junaković, 2009). Nadalje, pokazalo se da se muškarci i žene ne razlikuju značajno u generativnosti procijenjenoj kao globalni konstrukt (Tucak i Nekić, 2007), kao i u komponentama generativne brige i predanosti, dok postoje indikacije da je generativno djelovanje značajno izraženije u žena (Tucak, 2005; Tucak Junaković, 2009). Radni status i važnost zaposlenja u odraslih osoba u Hrvatskoj nisu se pokazali povezanima s generativnom brigom i djelovanjem (Tucak i sur., 2005). Među korelatima su generativnosti u istraživanjima na hrvatskim uzorcima najviše ispitivane ostale Eriksonove komponente ličnosti i varijable dobrobiti u širem smislu. Ta su istraživanja pokazala da je generativnost pozitivno povezana s ostalim Eriksonovim komponentama, pri čemu su komponente koje se razvijaju u ranijim stadijima (naročito produktivnost) bile bolji prediktori generativnosti nego identitet i intimnost (Lacković-Grgin, Penezić i Tucak, 2002). Nadalje, rezultati su naših istraživanja pokazali da je generativnost kao globalni konstrukt te ispitane

komponente generativnosti iz McAdamsova i de St. Aubinova modela značajno pozitivno povezane s različitim varijablama dobrobiti, kao što su zadovoljstvo životom, percepcija osobne kompetentnosti, integritet i samopoštovanje, u uzorcima odraslih različite dobi (Tucak, 2005; Tucak Junaković, 2009; Tucak i Nekić, 2007).

Može se, dakle, primijetiti da su se istraživanja generativnosti u nas i u svijetu kretala u smjeru od konstrukcije i validacije mjera potrebnih za provjeru pojedinih teorijskih pristupa i modela generativnosti preko ispitivanja odnosa generativnosti i različitih sociodemografskih varijabli prema novijim istraživanjima povezanosti generativnosti sa sve većim brojem bliskih konstrukata.

Zaključak

Nakon pregleda osnovnih teorijskih pristupa generativnosti i iz njih proizašlih brojnih mjernih strategija i instrumenata kojima istraživači pokušavaju zahvatiti generativnost (skale samoiskaza, intervjui, analize autobiografskih zapisa, mjere q-sort, projektivne mjere), dobiva se još bolji uvid u bogatstvo i širinu ovog konstrukta. Naime, riječ je o konstruktu koji svoje korijene vuče iz antičke filozofije, a nakon Eriksonova određenja doživio je još brojne interpretacije (Kotre, 1984; McAdams, 1985; McAdams i de St. Aubin, 1992; Peterson i Stewart, 1993; Stewart i Vandewater, 1998). Različita su istraživanja generativnosti (koja u ovom radu nisu dublje razmatrana) dala zanimljive rezultate. Međutim, raznolikost tumačenja generativnosti te mjernih metoda i instrumenata koji su u tim istraživanjima korišteni ograničava mogućnost usporedbe njihovih rezultata. To na koncu otežava objedinjavanje svih tih rezultata u cjelovitu sliku o generativnosti.

Literatura

- Bakan, D. (1966). *The duality of human existence: Isolation and communion in Western man*. Boston: Beacon Press.
- Block, J. (1961). *The Q-sort method in personality assessment and psychiatric research*. Springfield, IL: Charles C Thomas. Preuzeto 27. studenog 2010. s <http://www.abegs.org/sites/Research/DocLib1>.
- Bradley, C.L. (1997). Generativity – stagnation: Development of a status model. *Developmental Review, 17*, 262-290.
- Bradley, C.L. i Marcia, J.E. (1998). Generativity – stagnation: A Five-category model. *Journal of Personality, 66*, 39-64.
- Brady, L. i Hapenny, A. (2010). Giving back and growing in service: Investigating spirituality, religiosity, and generativity in young adults. *Journal of Adult Development, 17*, 162-167.

- Cantor, N. i Norem, J. (1991). Life tasks and daily life experience. *Journal of Personality*, 59, 425-451.
- Christiansen, S.L. i Palkovitz, R. (1998). Exploring Erikson's psychosocial theory of development: Generativity and its relationship to paternal identity, intimacy, and involvement in childcare. *Journal of Men's Studies*, 7, 133-156.
- Cox, K.S., Wilt, J., Olson, B. i McAdams, D.P. (2010). Generativity, the Big five, and psychosocial adaptation in midlife adults. *Journal of Personality*, 78, 1185-1208.
- Ćubela Adorić, V. i Tucak, I. (2006). Skala cinizma i povjerenja (CIP). U: V. Ćubela Adorić, A. Proroković, Z. Penezić i I. Tucak. (Ur.), *Zbirka psihologijskih skala i upitnika*, 3 (str. 15-23). Zadar: Sveučilište u Zadru.
- Darling-Fisher, C.S. i Kline Leidy, N. (1988). Measuring Eriksonian development in the adult: The modified Erikson psychosocial stage inventory. *Psychological Reports*, 62, 747-754.
- de St. Aubin, E. (1998). Truth against the world: A psychobiographical exploration of generativity in the life of Frank Lloyd Wright. U: D.P. McAdams i E. de St. Aubin (Ur.), *Generativity and adult development: How and why we care for the next generation* (str. 391-427). Washington, DC: American Psychological Association.
- de St. Aubin, E. i McAdams, D.P. (1995). The relations of generative concern and generative action to personality traits, satisfaction/happiness with life and ego development. *Journal of Adult Development*, 2, 99-112.
- Dillon, M., Wink, P. i Fay, K. (2003). Is spirituality detrimental to generativity. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 42, 427-442.
- Domino, G. i Affonso, D.D. (1990). A personality measure of Erikson's life stages: The Inventory of psychosocial balance. *Journal of Personality Assessment*, 54, 576-588.
- Domino, G. i Hannah, M.T. (1989). Measuring effective functioning in the elderly: An application of Erikson's theory. *Journal of Personality Assessment*, 53, 319-328.
- Emmons, R.A. (1986). Personal strivings: An approach to personality and subjective well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51, 1058-1068.
- Emmons, R.A. (1997). Motives and life goals. U: R. Hogan, J. Johnson i S. Briggs (Ur.), *Handbook of personality psychology* (str. 485-512). San Diego: Academic Press.
- Erikson, E.H. (1976). *Omladina, kriza, identifikacija*. Titograd: NIP "Pobjeda".
- Erikson, E.H. (1984). *Childhood and society*. London: Triad Paladin.
- Franz, C.E. (1995). A quantitative case study of longitudinal changes in identity, intimacy, and generativity. *Journal of Personality*, 63, 27-46.
- Grossbaum, M.F. i Bates, G.W. (2002). Correlates of psychological well-being at midlife: The role of generativity, agency and communion, and narrative themes. *International Journal of Behavioral Development*, 26, 120-127.

- Hart, H.M., McAdams, D.P., Hirsch, B.J. i Bauer, J.J. (2001). Generativity and social involvement among African Americans and white adults. *Journal of Research in Personality*, 35, 208-230.
- Helgeson, V.S. (1994). Relation of agency and communion to well-being: Evidence and potential explanations. *Psychological Bulletin*, 116, 412-428.
- Hofer, J., Busch, H., Chasiotis, A., Kärtner, J. i Campos, D. (2008). Concern for generativity and its relation to implicit pro-social power motivation, generative goals, and satisfaction with life: A cross-cultural investigation. *Journal of Personality*, 76, 1-29.
- James, J.B. i Zarrett, N. (2005). Ego integrity in the lives of older women: A follow-up of mothers from the Sears, Maccoby, and Levin (1951) patterns of child rearing study. *Journal of Adult Development*, 12, 155-167.
- Keyes, C.L.M. i Ryff, C.D. (1998). Generativity in adult lives: Social structural contours and quality of life consequences. U: D.P. McAdams i E. de St. Aubin (Ur.), *Generativity and adult development: How and why we care for the next generation* (str. 227-263). Washington, DC: American Psychological Association.
- Kotre, J. (1984). *Outliving the self: Generativity and the interpretation of lives*. Baltimore: John Hopkins University Press.
- Lacković-Grgin, K., Penezić, Z. i Tucak, I. (2002). Odnos generativnosti i drugih komponenti ličnosti Eriksonova modela u osoba mlade, srednje i starije odrasle dobi. *Suvremena psihologija*, 5, 9-30.
- Lawford, H., Pratt, M.W., Hunsberger, B. i Pancer, S.M. (2005). Adolescent generativity: A longitudinal study of two possible contexts for learning concern for future generations. *Journal of Research on Adolescence*, 15, 261-273.
- Little, B.R. (1996). Free traits, personal projects and idio-tapes: Three tiers for personality psychology. *Psychological Inquiry*, 7, 340-344.
- MacDermid, S.M., De Haan, L.G. i Heilbrun, G. (1996). Generativity in multiple roles. *Journal of Adult Development*, 3, 145-158.
- Mansfield, E.D. i McAdams, D.P. (1996). Generativity and themes of agency and communion in adult autobiography. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 22, 721-731.
- McAdams, D.P. (1985). *Power, intimacy and the life story: Personological inquires into identity*. New York: Guilford Press.
- McAdams, D.P. (1993). *The stories we live by: Personal myths and the making of the self*. New York: The Guilford Press.
- McAdams, D.P. i de St. Aubin, E. (1992). A theory of generativity and its assessment through self-report, behavioral acts and narrative themes in autobiography. *Journal of Personality and Social Psychology*, 62, 1003-1015.
- McAdams, D.P., de St. Aubin, E. i Logan, R.L. (1993). Generativity among young, midlife and older adults. *Psychology and Aging*, 8, 221-230.

- McAdams, D.P., Hart, H.M. i Maruna, S. (1998). The anatomy of generativity. U: D.P. McAdams i E. de St. Aubin (Ur.), *Generativity and adult development: How and why we care for the next generation* (str. 7-43). Washington, DC: American Psychological Association.
- McAdams, D.P., Hoffman, G.J., Mansfield, E.D. i Day, R. (1996). Themes of agency and communion in significant autobiographical scenes. *Journal of Personality*, 64, 339-377.
- McAdams, D.P., Ruetzel, K. i Foley, J.M. (1986). Complexity and generativity at midlife: Relations among social motives, ego development, and adults' plans for the future. *Journal of Personality and Social Psychology*, 50, 800-807.
- Nuttin, J.B. i Lens, W.M. (1985). *Future time perspective and motivation: Theory and research method*. Leuven: Lawrence Erlbaum Associates. Preuzeto 27. studenog 2010. s <http://www.questia.com/library/book/future-time-perspective-and-motivation-theory-and-research-method-by-willy-m-lens-joseph-b-nuttin.jsp>.
- Ochse, R. i Plug, C. (1986). Cross-cultural investigation of the validity of Erikson's theory of personality development. *Journal of Personality and Social Psychology*, 50, 1240-1252.
- Penezić, Z. i Lacković-Grgin, K. (2001). Važnost razvojnih ciljeva u adolescentnoj, srednjoj i starijoj životnoj dobi. *RADOVI Filozofskog fakulteta u Zadru, Razdio FPSP*, 40, 65-81.
- Penezić, Z., Lacković-Grgin, K., Tucak, I., Nekić, M., Žorga, S., Poljšak Škraban, O. i sur. (2008). Predictors of generative action among adults in two transitional countries. *Social Indicators Research*, 87, 237-248.
- Peterson, B.E. (1998). Case studies of midlife generativity: Analyzing motivation and realization. U: D.P. McAdams i E. de St. Aubin (Ur.), *Generativity and adult development: How and why we care for the next generation* (str. 101-131). Washington, DC: American Psychological Association.
- Peterson, B.E. i Klohnen, E.C. (1995). Realization of generativity in two samples of women at midlife. *Psychology and Aging*, 10, 20-29.
- Peterson, B.E. i Stewart, A.J. (1990). Using personal and fictional documents to assess psychosocial development: A case study of Vera Brittain's generativity. *Psychology and Aging*, 5, 400-411.
- Peterson, B.E. i Stewart, A.J. (1993). Generativity and social motives in young adults. *Journal of Personality and Social Psychology*, 65, 186-198.
- Peterson, B.E. i Stewart, A.J. (1996). Antecedents and contexts of generativity motivation at midlife. *Psychology and Aging*, 11, 21-33.
- Pöhlmann, K. i Brunstein, J.C. (1997). GOALS: Ein Fragebogen zur Messung von Lebenszielen. *Diagnostica*, 43, 63-79.

- Pratt, M.W., Danso, H.A., Arnold, M.L., Norris, J.E. i Filyer, R. (2001). Adult generativity and the socialization of adolescents: Relations to mothers' and fathers' parenting beliefs, styles, and practices. *Journal of Personality*, 69, 89-120.
- Rothrauff, T. i Cooney, T. (2008). The role of generativity in psychological well-being: Does it differ for childless adults and parents? *Journal of Adult Development*, 15, 148-159.
- Ryff, C.D. i Heincke, S.G. (1983). Subjective organization of personality in adulthood and aging. *Journal of Personality and Social Psychology*, 44, 807-816.
- Ryff, C.D. i Migdal, S. (1984). Intimacy and generativity: Self-perceived transitions. *Signs*, 9, 470-481.
- Sandage, S.J., Hill, P.C. i Vaubel, D.C. (2011). Generativity, relational spirituality, gratitude, and mental health: Relationships and pathways. *International Journal for the Psychology of Religion*, 21, 1-16.
- Shin An, J. i Cooney, T.M. (2006). Psychological well-being in mid to late life: The role of generativity development and parent-child relationships across the lifespan. *International Journal of Behavioral Development*, 30, 410-421.
- Snarey, J., Son, L., Kuehne, V.S., Hauser, S. i Vaillant, G.E. (1987). The role of parenting in men's psychosocial development: A longitudinal study of early adulthood infertility and midlife generativity. *Developmental Psychology*, 43, 593-603.
- Stewart, A.J., Franz, E. i Layton, L. (1988). The changing self: Using personal documents to study lives. *Journal of Personality*, 56, 41-74.
- Stewart, A.J., Ostrove, J.M. i Helson, R. (2001). Middle aging in women: Patterns of personality change from the 30s to the 50s. *Journal of Adult Development*, 8, 23-37.
- Stewart, A.J. i Vandewater, E.A. (1998). The course of generativity. U: D.P. McAdams i E. de St. Aubin (Ur.), *Generativity and adult development: How and why we care for the next generation* (str. 75-100). Washington, DC: American Psychological Association.
- Thiele, D.M. i Whelan, T.A. (2008). The relationship between grandparent satisfaction, meaning, and generativity. *International Journal of Aging and Human Development*, 66, 21-48.
- Tipton, R.M., Harrison, B.M. i Mahoney, J. (1980). Faith and locus of control. *Psychological Reports*, 46, 1151-1154.
- Tucak, I. (2005). Generativna briga u tri perioda odrasle dobi: Relacija s nekim sociodemografskim varijablama, životnim zadovoljstvom i percepcijom osobne (ne)kompetentnosti. *Suvremena psihologija*, 8, 179-195.
- Tucak, I. (2006). Skala generativnog djelovanja. U: V. Čubela Adorić, A. Proroković, Z. Penezić i I. Tucak. (Ur.), *Zbirka psihologijskih skala i upitnika*, 3 (str. 25-32). Zadar: Sveučilište u Zadru.
- Tucak Junaković, I. (2009). *Provjera osnovnih postavki McAdamsova i de St. Aubinova modela generativnosti u odraslih različite dobi*. Doktorska disertacija. Filozofski fakultet. Sveučilište u Zagrebu, Zagreb.

- Tucak, I., Čubela Adorić, V., Ivanov, L., Poljšak Škraban, O. i Žorga, S. (2005). *Generativna briga i djelovanje u odraslih osoba u Hrvatskoj i Sloveniji*. Priopćenje na 17. Danima Ramira i Zorana Bujasa, Zagreb.
- Tucak, I. i Nekić, M. (2007). Uloga Eriksonovih komponenti ličnosti u psihičkoj dobrobiti osoba srednje i starije dobi. *Suvremena psihologija*, 10, 23-36.
- Vaillant, G.E. (1977). *Adaptation to life*. Boston: Little, Brown & Company.
- Vaillant, G.E. (1993). *The wisdom of the ego*. Cambridge: Harvard University Press.
- Vaillant, G.E. i Milofsky, E. (1980). Natural history of male psychological health: IX. Empirical evidence for Erikson's model of the life cycle. *American Journal of Psychiatry*, 137, 1348-1359.
- Van De Water, D.A. i McAdams, D.P. (1989). Generativity and Erikson's "belief in the species". *Journal of Research in Personality*, 23, 435-449.
- Van Hiel, A., Mervielde, I. i De Fruyt, F. (2006). Stagnation and generativity: Structure, validity, and differential relationships with adaptive and maladaptive personality. *Journal of Personality*, 74, 543-573.
- Wakefield, J.C. (1998). Immortality and the externalization of the self: Plato's unrecognized theory of generativity. U: D.P. McAdams i E. de St. Aubin (Ur.), *Generativity and adult development: How and why we care for the next generation* (str. 133-174). Washington, DC: American Psychological Association.
- Webster, J.D. (2003). An exploratory analysis of a Self-assessed wisdom scale. *Journal of Adult Development*, 10, 13-22.
- Westermeyer, J.F. (2004). Predictors and characteristics of Erikson's life cycle model among men: A 32-year longitudinal study. *International Journal of Aging and Human Development*, 58, 29-48.
- Whitbourne, S.K., Zuschlag, M.K., Elliot, L.B. i Waterman, A.S. (1992). Psychosocial development in adulthood: A 22-year sequential study. *Journal of Personality and Social Psychology*, 63, 260-271.

Basic Theoretical Approaches and Methodology of Research on Generativity

Abstract

Originally formulated by Erik Erikson, generativity is today wide concept which involves creating and caring for children, material products, and ideas that will outlive the self, and that contribute to well-being and to maintaining the continuity of the society.

One of the aims of this article was to bring in more clarity in various explanations of generativity by systematic review of the most influential theoretical approaches and models. The review begins with Erikson's description of generativity, and then Vaillant's approach. Further conceptualizations of generativity in terms of agency and communion orientations, and the newest models of generativity (Bradley, 1997; McAdams & de St. Aubin, 1992; Stewart & Vandewater, 1998) were also presented.

The other aim of this article was to present different methodological approaches present in research on generativity. Cross-sectional, longitudinal and case studies of generativity were presented and compared. Finally, different methods and instruments used for examining the construct of generativity were described, with the special emphasis on their use in studies of Croatian subject samples. Guidelines for future research were also presented.

Keywords: generativity, theoretical approaches, models, measurement methods

---

Primljeno: 24.11.2010.